

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

KONFERENCE FEDERALISMUS A EVROPA

20. červen 2012; Praha

I. Panel: „FEDERALISMUS A EVROPA“

Moderátor:

Jan Macháček

Panelisté:

Petr Kratochvíl

Jan Kysela

Jiří Pehe

Ivan Pilip

Eliška Wagnerová

Jan Zahradil

V návaznosti na úvodní řeč Jacquese Rupnika se panelisté zabývali především samotnými pojmy *federace* a *federalismus* a různými pohledy na ně z hlediska jejich aplikace na projekt evropské integrace. Opakovaně se také objevila témata evropského politického národa, druhé komory Evropského parlamentu nebo využití amerického federativního modelu pro Evropu.

Panel zahájil **Jan Macháček**, jenž, stejně jako Rupnik, označil federalismus za proces, který je uměle urychlován, a je na evropských elitách a by jej vytyčili. Federace podle Macháčka není jen konstrukce, ale systém, který vychází z hodnot. Macháček upozornil také na to, že ani americký federativní systém či tamní fiskální unie nevznikly přes noc. V Evropě byl podle něj vytvořením Evropské centrální banky postavené čistě na federativním principu nastartován silný institucionální posun, který však měl za následek nestabilitu, již současná krize testuje. „Česká zkušenost s federalismem je obtížná a bolestná, přesto by naše elity měly vědět, co je federalismus a měly by o něm být schopny diskutovat,“ uzavřel Macháček.

Petr Kratochvíl z Ústavu mezinárodních vztahů ve svém příspěvku zdůraznil, že je potřeba rozlišit akademickou debatu o federalismu od té politické, neboť podle politologů Evropská unie v dnešní situaci federací už v podstatě je. Federalizace podle Kratochvíla postupuje různou rychlostí v různých oblastech. Avšak nejedná se o samovolný proces, jeho pokračování je naopak podmíněno přijímáním politických rozhodnutí. Otázka federalizace v kontextu EU je nicméně velmi politicky citlivá především s ohledem na výlučnou suverenitu států a na předpoklad existence dému. Kratochvíl však na závěr dodal, že absolutní svrchovanost v dnešním světě již neexistuje a představu, že nejprve musí vzniknout politický národ a až poté politická jednotka, nesmíme absolutizovat.

Momentu vzniku politického národa se věnoval rovněž politolog **Jiří Pehe**. Ve svém příspěvku rozlišil několik typů federací – federace národů, federace dvou- a vícečlenné a federace v rámci jednotného politického národa. Zdůraznil, že existence politického národa téměř nikdy nepředcházela vzniku politické jednotky. Politolog v návaznosti uvedl příklad postkomunistických zemí, které se demokraciemi staly nejdříve jen formálně, aby se poté v novém systému učily demokratické kultuře. Podobně by i v EU měl být nejprve vytvořen určitý institucionální rámec. Jeho vznik ale musí iniciovat politické elity.

Právnick **Jan Kysela** se zaměřil na několik dílčích otázek. Nejprve uvedl, že v českém prostředí je pojem federace nejasný a proces federalizace je často chápán jako směřování k jednotnému státu. To je podmíněno především historickou zkušeností, neboť Československo bylo federací pouze „na papíře“. Federace je podle Kysely přitom spíše dělba moci a hledání ostrých kontur, které by zabránily jejímu zneužívání. Jako „druhou komoru“ Evropského parlamentu (ve shodě např. s Lenkou Rovou z druhého panelu) vnímá Kysela Radu EU, a ve svém příspěvku proto problematizoval myšlenku Václava Havla. V návaznosti na otázku jednotného lidu v Evropě Kysela vyjádřil své pochybnosti o jeho existenci a podotkl, že „evropskost je viditelná spíše zvnějšku.“

Eliška Wagnerová se pokusila o ústavněprávní pohled na vymezení federalismu, nicméně upozornila na to, že je těžké hovořit o federálním státu v ideální podobě. Doporučuje ale pro evropské účely studovat jednotlivé národní úpravy federací. Wagnerová dále označila federalismus jako „komplementární element demokratického liberálního řádu“ a uvedla, že by principy federalismu měly být dodržovány i v EU – zdůraznila pak zejména roli principu subsidiarity. Bývalá ústavní soudkyně se ztotožnila s tezí Petra Kratochvíla, že svrchovanost státu je dnes pouhou iluzí a dokonce navrhla opuštění tohoto pojmu. Evropská federace by naopak mohla být občanům ku prospěchu a zároveň stát na demokratických zásadách.

Europoslanec **Jan Zahradil** se v rámci panelu sám situoval do „role ďáblova advokáta“ a prohlásil, že federalizaci Evropy nepovažuje za nevyhnutelnou, ale ani za vhodnou – zpochybnil dokonce i samotnou uskutečnitelnost této myšlenky. Inspiraci Spojenými státy pro federální model Evropy označil jako zavádějící, neboť Evropa podle něj vždy měla komplikovanější a kontroverznější historii než USA. Zdůraznil také roli národní identity, která je jen těžko nahraditelná, a poukázal rovněž na chybějící společné veřejné mínění, jazyk a vnímání historie. Svůj příspěvek europoslanec uzavřel tvrzením, že federální uspořádání Evropské unie by státům neprospělo, neboť se v něm skrývá řada rizik, přičemž jako nejvýraznější vidí nárůst nacionalismu.

Poslední panelista **Ivan Pilip** se nezaměřil pouze na ekonomické aspekty problematiky, ale především se vyjádřil k myšlenkám předchozích řečníků. Vyjádřil názor, že o federalismu je nezbytné mluvit a zkoumat jeho možnosti, jelikož právě federace by mohla doplnit to, co dnes Evropské unii chybí. S odkazem na probírané téma druhé komory Evropského parlamentu Pilip uvedl, že v aktuálním seskupení 27 států je EP je částečně odtržen od národní politiky. Řešení pak vidí buďto v zastoupení členů národních parlamentů na půdě EP, nebo v zavedení celoevropských kandidátek. Pokud by ale mělo v evropské integraci dojít k posunu zpět, nebude to podle Pilipa před Maastricht, nýbrž před Řím.

V následné diskuzi se panelisté věnovali mimo jiné otázkám nevyhnutelnosti procesu federalizace, reprezentativnosti evropské politiky nebo možnostem, které se naskýtají Evropě na rozcestí. Jiří Pehe připomenul důležitost uvědomění si, kde se Evropa momentálně nachází. Potřebu jednat pak zdůraznil Jan Macháček myšlenkou, že „Evropská unie je stále ještě experiment“, nebezpečný sám sobě i ostatním.

II. Panel: „MYŠLENKA FEDERALISTICKÉ EVROPY V KONTEXTU KRIZE“

Moderátor:

Martin Weiss

Panelisté:

Petr Drulák

Jan Kudrna

Lenka Rovná

Ilona Švihlíková

Petr Zahradník

Druhý konferenční panel se od obecnějších otázek přesunul již ke zcela konkrétnímu politickému kontextu, v němž se nachází současná Evropa. Moderátor **Martin Weiss** již na úvod předeslal, že ekonomickou krizi považuje za velmi špatnou zprávu pro federalismus, neboť obnažila skutečnost, že v Evropě stále rozhodují národní státy. Weiss následně provedl výčet aspektů, které mají demonstrovat, že Evropská unie stále daleko více připomíná mezivládní než vnitrostátní těleso – mj. i díky nezasahování členských států do vnitřních záležitostí druhých. Měnová unie si však má žádat efektivnější způsob řízení, v němž ten, kdo rozhoduje, je nadán skutečnou autoritou. „Nyní má vliv ten, kdo má peníze. Ostatní je hra,“ konstatoval Weiss.

Petr Drulák, ředitel Ústavu mezinárodních vztahů, založil svůj příspěvek jako obhajobu teze, že politické instituce musí odpovídat kulturním, technickým a ekonomickým podmínkám doby – jinak zaniknou a objeví se nové. V krátkém historickém exkurzu Drulák připomenul vznik suverénních států v 17. století, které však přinejmenším od druhé světové války nejsou schopné reagovat na aktuální výzvy – ať už je rizikem použití jaderných zbraní či nadnárodní kapitalismus. Požadavkům dneška proto neodpovídají ani národní ani evropské instituce. Jako jedno z možných řešení označil Drulák návrat ke státní svrchovanosti. „V současném světě jsou absolutně suverénní státy. Například Severní Korea,“ vymezil se vůči názoru Elišky Wagnerové z předchozího panelu. Jiným východiskem by mohlo být posílení evropských a reforma národních institucí, tzv. institucionální šok. Problémem se však jeví být nedostatek podpory evropských občanů.

Ústavní právník **Jan Kudrna** navázal na svého předřečníka, když prohlásil, že zaznamenává ztrátu loajality občanů k většímu abstraktnímu celku. Evropská integrace se dle jeho názoru rozpadá, zároveň však není možné vrátit se o padesát let zpět a přitom zachovat všechny z integrace plynoucí výhody.

Podobně jako Václav Havel má Kudrna pocit, že je málo akcentován příběh. „Není tu žádná vize, a to ani vize dezintegrace,“ pojmenoval hlavní problém. S bývalým prezidentem se právník shodne i v tom, že mu chybí srozumitelná evropská ústava. „Obsahově možná není velká reforma EU třeba, z hlediska formy však ano,“ uzavřel své vystoupení Kudrna.

Profesorka **Lenka Rovná** z Univerzity Karlovy byla členkou Konventu připravujícího tzv. evropskou ústavu a nezapřela svou náklonnost myšlenke evropské federace. Pojem federalismu však dle jejího názoru zůstává nevyjasněný, což názorně ilustrovala na následujícím příkladě: „Když byl v Evropském parlamentu ‚grilován‘ slovenský kandidát na komisaře, byl dotázán, zda se cítí být federalistou. Odvětil, že na to rád odpoví, bude-li mu vysvětleno, co si pod tím tazatel představuje.“ Rovná se ve svém projevu vymezila vůči požadavku Václava Havla na založení druhé komory Evropského parlamentu, neboť tuto roli podle ní do značné míry plní Rada EU. Cesta k efektivní, akceschopné a demokratické Unii – která je podle Rovné cílem – by měla probíhat i skrze zahrnutí výuky k evropskému občanství do školních osnov.

Druhá dáma v panelu, ekonomka **Ilona Švihlíková**, se zaměřila na postavení jedince v dnešní EU: „Ze všech paktů naprosto vymizel člověk. Z eurozóny se pod vlivem Německa stává technokratický projekt pro úzce vymezenou elitu.“ V kritice největší unijní země poté pokračovala i z ekonomické perspektivy: „Německo mělo tendenci provádět zásadní hospodářská rozhodnutí bez souhlasu ostatních. Obrovskou konkurenční výhodu získalo mzdovou deflací.“ Ačkoli je v médiích prezentováno jako vzorná země, Německo podle ekonomky stojí na začátku zásadní nerovnováhy uvnitř eurozóny.

V ekonomickém úhlu pohledu pokračoval **Petr Zahradník**, který současný krizový stav vnímá jako důsledek přílišné ambicióznosti projektu z přelomu 80. a 90. let – tedy doby, kdy byl dokončován jednotný trh a docházelo k významnému posílení unijních institucí. Zatímco volný pohyb osob a kapitálu funguje dle Zahradníka perfektně, chybí mu odpovědnost za finanční procesy. Dodnes jedinou institucí čistě federálního typu je Evropská centrální banka. Současné federalistické snahy v oblasti hospodářské politiky a schvalování bezpočtu ekonomických opatření považuje Zahradník za „hašení požáru vyplývajícího z krize“.

Následná diskuse se rozběhla do značné šíře více či méně souvisejících témat, počínaje judikaturou Ústavního soudu, přes surovinovou nezávislost Unie, až po vzdálenost mezi bruselským rozhodováním a běžným občanem. „V okamžiku, kdy lidé rozhodují o otázkách, které je nezajímají, rozhodují špatně. Když jim o něco jde, chovají se racionálně,“ shrnul poslední jmenované Petr Drulák.

Celou konferenci uzavřel publicista Jan Macháček, který podotknul, že ve své alergii na kritizované bruselské „ptydepe“ by se Václav Havel jistě byl shodnul i s mnohými euroskeptiky. Opět tak byla zdůrazněna nezbytnost srozumitelné a srozumitelně komunikované unijní politiky.

Videozáznamy z konference je možné zhlédnout zde:

<http://www.vaclavhavel-library.org/cs/index/video/54/federalismus-a-evropa-i-panel-federalismus-a-evropa>

<http://www.vaclavhavel-library.org/cs/index/video/56/federalismus-a-evropa-ii-panel-myslenka-federalisticke-evropy-v-kontextu-krize>

Více informací:

Knihovna Václava Havla
www.vaclavhavel-library.org

Pavel Hájek,
tel: 736 606 648